

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Militaire Inlichtingendienst

MILITAIRE INLICHTINGENDIENST KLu

Secretarie

Ingekomen

Nr. MID-KLu/

94/588

Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Aan:
- Zie verzendlijst

Telefoon
Telefax

Uw brief

Uw kenmerk

Ons nummer

Datum

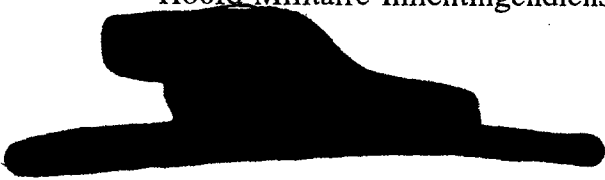

DIS/94/153/2343

08 november 1994

Onderwerp:
CVIN-bijdrage

1. Als bijlage bied ik U aan de MID-bijdrage ten behoeve van de CVIN-vergadering van 17 november 1994.
2. Zonder bijlage is deze brief ongerubriceerd.

Hoofd Militaire Inlichtingendienst

Commandeur

Bijlagen
één (1)

Bezoekadres
Kalvermarkt 28
's-Gravenhage

Doorkiesnummer

Verzoeken bij beantwoording datum, nummer en onderwerp te vermelden.

[REDACTED]

Verzendlijst behorende bij brief nr. DIS/94/153/2343 d.d. 08 november 1994

Aan:

Exemplaar nr.:

Voorzitter CVIN

1

Hoofd BVD t.a.v. dhr [REDACTED]

2

BuZa/DAV

3

BuZa/Plv. DGPZ t.a.v. Mr. [REDACTED]

4

Plv. Hoofd MID/KM

5

Plv. Hoofd MID/KL

6

Plv. Hoofd MID/KLu

7

Intern:

MID-Archief

8

MA-D/Administratie en tevens roulatie exemplaar

9

voor: HMID
HAI
HMA
HPEA

[REDACTED]

[REDACTED]

Bijlage behorende bij brief nr DIS/94/153/2343 d.d. 08 november 1994

CVIN-BIJDRAGE van de Militaire Inlichtingendienst d.d. 17 november 1994

**RUSSISCHE INLICHTINGENDIENST OVER VERHOUDING RUSLAND -
GOS EN DE WESTERSE OPSTELLING TEGENOVER GOS-INTEGRATIE**

SAMENVATTING

Het rapport van de Russische Buitenlandse Inlichtingendienst (SVR) over een hernieuwde integratie binnen het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS), de Russische rol daarin en de opstelling van het Westen tegenover het GOS, moet vooral worden gezien als een poging de Russische regering te bewegen tot nieuwe initiatieven ter intensivering van de samenwerking met de overige GOS-landen. De politieke, economische en veiligheidspolitieke voordelen van zo'n hernieuwde integratie worden in het rapport breed uitgemeten. Zonder dat het oplossingen suggereert voor de talrijke praktische problemen van zo'n reïntegratieproces, is het rapport een politiek pleidooi voor een actievere opstelling van de Russische regering in de veelal moeizame samenwerking met de overige GOS-staten.

Voor de Westerse lezer is de boodschap van het rapport dat een reïntegratie binnen het GOS niet moet worden uitgelegd als een poging om de Russische hegemonie in traditionele Sovjet zin te herstellen (neo-imperialisme) noch een herleving van een confrontatie met het Westen zou betekenen. In de visie van de SVR kan integratie in GOS-verband wel degelijk gecombineerd worden met een verdere democratisering en verdieping van het proces van economische hervormingen in het GOS. Zonder een nauwere GOS-samenwerking zal de voortdurende instabiliteit in het GOS naar de mening van de Russische inlichtingendienst een bedreiging gaan vormen voor de internationale veiligheid en Rusland gedwongen worden de defensie-uitgaven te verhogen.

INLEIDING

1. Op 21 September j.l. presenteerde de directeur van de Russische Buitenlandse Inlichtingendienst (SVR) [REDACTED], een rapport van zijn dienst getiteld "Rusland - GOS. Dient het Westen zijn positie te herzien?". Het rapport behandelt de positie van de Russische Federatie binnen het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) en de rol van Rusland in een (eventueel) reïntegratieproces. In het rapport komen drie scenario's inzake de samenwerking in GOS-verband aan de orde alsmede de factoren van invloed daarop. In dat kader wordt tevens de opstelling van het Westen tegenover het GOS en de Russische rol daarin geanalyseerd.

BESCHOUWING

2. Het SVR-rapport onderkent een drietal scenario's volgens welke de GOS-samenwerking zich in de nabije toekomst zou kunnen ontwikkelen:
- a) De middelpuntzoekende krachten binnen het GOS nemen in betekenis toe. Er

[REDACTED]

[REDACTED]

is sprake van een groeiende samenwerking op politiek, economisch en militair gebied. Er ontstaat een "gemeenschappelijke economische ruimte", waarbij de GOS-staten een deel van hun staatssoevereiniteit overdragen aan supra-nationale structuren. De economische integratie gaat gepaard met een militaire integratie die gekenmerkt wordt door de vorming van een "gemeenschappelijke defensieruimte" met een gemeenschappelijk opperbevel en verenigde strijdkrachten ter verdediging van de buitengrenzen. Het wordt niet uitgesloten dat deze processen uiteindelijk tot politieke integratie leiden in de vorm van een confederatie. Dit scenario leidt tot stabilisering van de situatie in het GOS. De democratisering en het hervormingsproces zullen doorzetten, terwijl de kansen op etnische en inter-statelijke conflicten binnen het GOS zullen afnemen. Hoewel de macht van het GOS zal toenemen, zullen volgens het SVR-rapport de democratisering en hervormingen een herleving van de confrontatie met het Westen verhinderen.

- b) Zowel binnen Rusland als in de overige GOS-landen krijgen "separatistische krachten" en daarmee middelpuntvliepende tendensen (met -volgens de SVR-directe of indirecte steun vanuit het buitenland) de overhand. De economische crisis zal zich daardoor verder toespitsen. De werkloosheid zal een enorme groei te zien geven. Het groeiende nationalisme zal gepaard gaan met een intensivering van anti-democratische tendensen. Volgens het rapport zullen criminaliteit, discriminatie van etnische minderheden en schendingen van de mensenrechten sterk toenemen. In GOS-staten met een Moslim-meerderheid zal het "islamitisch extremisme" aan kracht winnen. Onder invloed van separatistische verzetsgroepen zullen sommige GOS-staten uiteenvallen. Rusland zal volgens het rapport in dit scenario te maken krijgen met een groeiende stroom vluchtelingen uit andere GOS-staten. Rusland zal gedwongen zijn de grenzen met de overige GOS-staten te sluiten. Opmerkelijk is de vaststelling in het rapport, dat de nieuwe geo-politieke situatie een verhoging van de Russische defensie-inspanning zou vergen. De in dit scenario voortdurende instabiele verhoudingen binnen het GOS zullen volgens de SVR een bedreiging vormen voor de internationale veiligheid;

- c) Op initiatief van een GOS-staat (maar niet Rusland) starten verschillende GOS-staten een integratieproces dat uiteindelijk kan leiden tot nauwe samenwerking in het GOS als geheel (variant op scenario a) of tot een geïsoleerde positie van deze groep binnen het GOS (variant op scenario b). Volgens het rapport zal deze laatste mogelijkheid er onvermijdelijk toe leiden dat de betrokken landen zich zullen oriënteren op buitenlandse "centra van invloed". Hoewel niet nader wordt aangegeven welk niet-Russische GOS-staat een dergelijk initiatief zou kunnen ondernemen, wordt waarschijnlijk op Kazachstan en/of Uzbekistan gedoeld. De president van Kazachstan, [REDACTED], heeft in het verleden onder meer geijverd voor nauwere samenwerking van de Centraal-Aziatische GOS-staten binnen het GOS, terwijl Uzbekistan aanspraak maakt op een leidende rol binnen de groep van Centraal-Aziatische landen. De toespeling in het SVR-rapport op buitenlandse "centra van invloed" heeft -naar wordt aangenomen- vooral betrekking op Iran, Turkije en -in mindere mate- Pakistan.

3. Het rapport concludeert dat het eerste scenario veruit de voorkeur verdient. Dit is niet verrassend gezien de omschrijving van de (politieke) consequenties van de drie scenario's. Het ligt dan ook voor de hand dat de SVR zich nadrukkelijk keert tegen de tegenstanders van dit (reïntegratie-)scenario in zowel in Rusland zelf, de overige GOS-landen als elders. In Rusland zelf zijn volgens het rapport "neo-

[REDACTED]

[REDACTED]

isolationisten" voorstander van een onafhankelijke koers, omdat een economische unie in GOS-verband voor Rusland een te grote (financiële) belasting zou vormen en bovendien de relaties met het Westen zou compliceren. De tegenstanders van integratie in de overige GOS-staten beschouwen volgens het SVR-rapport (economische) integratie als een aantasting van hun soevereiniteit waardoor de invloed van Moskou in ongewenste mate zou worden versterkt.

4. De SVR zegt over informatie te beschikken dat "leidende kringen" in sommige Westerse landen en Moslim-staten in hun beleid ten aanzien van het GOS aansluiting willen zoeken bij deze neo-isolationistische tendensen. Dit zou samenhangen met de in die kringen levende opvatting, dat de onomkeerbaarheid van het einde van de Koude Oorlog rechtstreeks samenhangt met het voortduren van de huidige situatie binnen het GOS (waarbij individuele, soevereine GOS-staten een tegenwicht kunnen bieden tegen Moskou). Achterliggend motief voor deze opstelling zou, in de visie van de VSR, de vrees zijn dat hernieuwde integratie leidt tot een herleving van een, zich als tegenstander van het Westen manifesterende, eenheidsstaat. Deze vrees noemt de SVR ongefundeerd. Volgens de SVR wordt er in sommige Westerse kringen ten onrechte van uitgegaan dat reïntegratie een einde zou maken aan de soevereiniteit van de GOS-staten en de democratische processen daar zou ondergraven. Naar de mening van de SVR wordt de onomkeerbaarheid van de soevereiniteit van de GOS-staten ook door die organisaties (in Rusland) die de desintegratie van de Sovjet Unie veroordelen, geaccepteerd.

5. Hoewel het rapport primair ontwikkelingen binnen het GOS en de "objectieve" factoren die werken ten gunste van economische en militaire integratie behandelt, is SVR-directeur [REDACTED] bij de presentatie ervan vooral, in kritische bewoordingen, ingegaan op de Westerse opstelling ten aanzien van een eventuele reïntegratie in GOS-verband. Nadrukkelijk ontkend werd dat bij de Russische politiek ten opzichte van de overige GOS-staten sprake was van "nieuwe Russische imperiale ambities". Tegen deze achtergrond onderstreepte [REDACTED] dan ook tegenover journalisten dat het voor het buitenland "zeer nuttig" zou zijn om kennis te nemen van dit rapport en dat de inhoud ervan zeker ter sprake zou komen tijdens de bezoeken van president [REDACTED] aan het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Gevraagd naar de *timing* van het rapport stelde [REDACTED] overigens dat het ging om een reguliere rapportage waarvan de verschijningsdatum "zuiver toevallig" samenviel met de bezoeken van de president. In een Russisch commentaar op de persconferentie werd evenwel gewezen op het feit, dat [REDACTED] vorig jaar een brochure van de SVR over het vraagstuk van de uitbreiding van de NAVO met Midden-Europese landen in de openbaarheid had gebracht kort vóór de NAVO-top in December 1993, waar ditzelfde vraagstuk op de agenda stond.

6. Afgezien van de kritische opmerkingen aan het adres van Westerse sceptici keert het rapport zich, zoals aangegeven, vooral ook tegen de tegenstanders van een vérgaande samenwerking in het GOS, met inbegrip van Rusland, zelf. Daarbij geeft het evenwel geen argumenten die de stelling weerleggen dat reïntegratie de Russische economie in de praktijk zeer zou belasten en de soevereiniteit van de andere landen in het GOS zou aantasten. Tegenover de "neo-isolationisten" in Rusland zelf, die zich onder meer beklagen over de door de overige GOS-staten nog niet aan Rusland betaalde rekeningen voor geleverde goederen ter waarde van

[REDACTED]

[REDACTED]

zo'n 10 miljard US dollar in 1993, benadrukt het rapport slechts de "realiteiten" en "objectieve processen" die (economische) integratie in GOS-verband welhaast tot een vanzelfsprekendheid (zouden moeten) maken. Voor de "objectieve" aard van deze middelpuntzoekende tendensen zouden de "neo-isolationisten" onvoldoende oog hebben.

7. Wat betreft deze "realiteiten" wijst het rapport op verschillende, grotendeels historische, factoren zoals de tradionele produktiesamenwerking tussen de voormalige Sovjet republieken, hun onderlinge vervlochtenheid op technologisch gebied, de noodzaak van gezamenlijke investeringen in de ontwikkeling van natuurlijke hulpbronnen en infrastructuur, de gemeenschappelijke afzetmarkt binnen het GOS, en op het ontbreken van reële kansen op buitenlandse investeringen binnen het GOS. Ook wordt een relatie gelegd met trends in de wereldeconomie waarbij integratieprocessen de toon aangeven. In dat kader wordt gewezen op de voorbeelden van Europese Unie, ASEAN, en NAFTA die de voordelen van een grote gemeenschappelijke economische ruimte in de visie van de SVR hebben duidelijk gemaakt.

8. De redeneertrant van het SVR-rapport bij de analyse van het integratievraagstuk doet soms denken aan die van haar voorganger, de KGB. Vaak beperkt men zich in wezen tot een ontkenning van het standpunt van de "tegenpartij" en wordt tegelijkertijd aanspraak gemaakt op de enige juiste interpretatie van de werkelijkheid, en derhalve op de "waarheid". De verwijzing naar "objectieve processen" en de "onvermijdelijkheid" van een reïntegratie-proces past daar ook in. Ook de voordelen van reïntegratie (verdere stabilisering, democratie, hervormingen, respect voor de rechten van etnische minderheden) worden zonder nadere onderbouwing breed uitgemeten. De zorg bij de partners van Rusland om behoud van hun pas verworven soevereiniteit kan dan ook niet op begrip rekenen in het rapport. Deze zorg wordt afgewezen als zijnde in tegenspraak met de "objectiviteit" die aangeeft dat de soevereiniteit van de overige GOS-staten in hoge mate "stabiel" en "onomkeerbaar" is. Verzet tegen de "middelpuntzoekende krachten" die met name op economisch gebied zichtbaar zijn, noemt het rapport overigens niet alleen "contraproductief" maar ook absoluut "nutteloos". Voor deze laatste beoordeling geeft het rapport echter geen argumenten.

9. Het rapport erkent wel dat de vorming van een gemeenschappelijke economische ruimte niet zonder problemen zal verlopen. Het feit dat de economieën van de GOS-landen zich in zeer verschillend ontwikkelingsstadia bevinden, zal naar de verwachting van de SVR de totstandkoming van een gemeenschappelijke markt aanzienlijk bemoeilijken. De stellers van het rapport geven ook aan dat een gemeenschappelijke markt onmogelijk zal zijn wanneer in de niet-Russische GOS-landen geen ingrijpende economische hervormingen worden doorgevoerd en afstemming uitblijft van hun economische bestuursystemen met dat van Rusland. Onuitgesproken blijft of dat niet in de praktijk toch ten koste zal gaan van de (beleids)soevereiniteit van met name de minder ontwikkelde GOS-staten.

10. Een zeer belangrijk deel van het rapport is gewijd aan, wat wordt genoemd, de noodzaak van nauwere veiligheidspolitieke samenwerking en de vorming van een "gemeenschappelijke defensieruimte" door de GOS-lidstaten. Het rapport wijst

[REDACTED]

[REDACTED]

op een aantal "realiteiten" die de GOS-staten tot zulke stappen aanzetten. Zo wordt melding gemaakt van potentiële bedreigingen van de veiligheid van het GOS, waarbij gewezen wordt op de voortdurende "militarisatie" van een aantal Derde Wereld-landen, alsmede op de presentie van nucleaire mogendheden en de dreiging van nucleaire proliferatie in aan het GOS grenzende regio's. Ook wordt geduid op de zich uitbreidende etnische en inter-statelijke conflicten in het GOS zelf en in aangrenzende landen. Veel aandacht wordt in dat verband besteed aan Centraal-Azië, waar de zogeheten "destabiliserende" invloed van Afghanistan speciaal vermeld wordt. Ook constateert het rapport, zonder dit overigens nader te onderbouwen, een toenemende betrokkenheid bij deze conflicten van buurlanden als Turkije en Iran. Deze streven volgens de SVR naar grotere invloed en maken volgens het rapport aanspraak op een rol van regionale grootmacht.

11. Het rapport stelt verder dat de internationale gemeenschap zich niet of nauwelijks wenst in te laten met de conflicten die zich voordoen nabij de Russische grenzen. De SVR wijst in dat verband op de grote verschillen tussen het VN-optreden in de Yoegoslavië-crisis en de (VN/CVSE-)benadering van de conflictgebieden in het GOS. Dit is een argument dat door leidinggevende Russische politici regelmatig naar voren wordt gebracht. In het geval van Tadzjikistan en (in mindere mate) de Transkaukasus onderkent de SVR tenslotte een groeiende (negatieve) invloed van islamitisch-extremistische krachten. Deze moeten volgens het rapport niet worden verward met het islamitisch fundamentalisme dat noch een gedwongen bekering tot de Islam noch het gebruik van terroristische methoden kent, zo wordt gesteld. De verwijzing naar de groeiende invloed van een islamitisch extremisme is niet nieuw. Ook in het verleden is daarvan regelmatig melding gemaakt ter rechtvaardiging van Russisch militair optreden in met name Tadzjikistan.

12. Op veiligheidspolitiek gebied wijst het rapport nog eens op de noodzaak om conflicten op het grondgebied van het GOS te beheersen door middel van gezamenlijke vredesoperaties. De internationale kritiek op de overheersende rol van Rusland in vredesoperaties op GOS-grondgebied wordt niet gefundeerd genoemd. De reeds bekende Russische politieke stellingname wordt nog eens herhaald, dat geen enkele operatie wordt uitgevoerd zonder instemming van alle bij het conflict betrokken partijen, hetgeen de neutraliteit van de deelnemende Russische troepen zou garanderen. Volgens de SVR houdt Rusland zich aan alle internationaal vastgestelde voorwaarden voor vredeshandhavende operaties. In de argumentatie ten gunste van militaire integratie in GOS-verband onderstreept het SVR-rapport verder het belang van een gezamenlijke controle van de buitengrenzen van het GOS (ook om een instroom van illegale migranten te verhinderen), en de noodzaak (voor het GOS) om het huidige (offensieve) strategisch-nucleaire vermogen te handhaven in het licht van met name de nucleaire (moderniserings)programma's van de VS. Ook maakt het rapport melding van andere gemeenschappelijke veiligheidsbelangen binnen het GOS voor wat betreft de bestrijding van de milieucrisis, de volksgezondheid (epidemieën) en de aanpak van de georganiseerde misdaad.

13. Het SVR-rapport geeft echter niet aan hoe bovengenoemde factoren concreet kunnen bijdragen tot een nadere invulling van een "gemeenschappelijke defensie-ruimte" en wat die zou moeten inhouden. Bij een aantal factoren is bovendien niet duidelijk wat het belang ervan is voor andere landen dan Rusland. Volgens de

[REDACTED]

[REDACTED]

Russische defensieleiding zijn de voorwaarden voor een daadwerkelijke GOS defensie-unie overigens nog niet aanwezig. De meeste van de GOS-landen die tot zo'n unie in principe bereid zijn, hebben de opbouw van een nationale krijgsmacht namelijk nog niet afgerond. Verdergaande samenwerkings- en integratie-initiatieven op militair gebied kunnen dan ook voorlopig slechts op een beperkte inbreng van de niet-Russische GOS-landen rekenen. Verder wijst niets erop dat de Oekraïne, als belangrijkste militaire macht in het GOS na Rusland, op korte termijn mogelijkheden ziet voor een versterkte deelname in de militaire samenwerking in GOS-kader. De invulling van een concept voor collectieve veiligheid in GOS-verband waarover de afgelopen maanden veel is gesproken, blijkt dan ook op grote problemen te stuiten. In die zin is de SVR op zijn minst onvolledig in zijn analyse van de militaire integratie-perspectieven.

14. Het rapport van de SVR moet vooral worden gezien als een poging de Russische regering te bewegen tot nieuwe initiatieven ter intensivering van de samenwerking met de overige GOS-landen op economisch en militair gebied. Zonder dat het oplossingen suggereert voor de talrijke praktische problemen van zo'n reïntegratieproces, is het rapport een politiek pleidooi voor een actievere opstelling van de Russische regering in de veelal moeizame samenwerking met de overige GOS-staten. Voor de Westerse lezer is de boodschap van het rapport dat een reïntegratie binnen het GOS niet moet worden uitgelegd als een poging om de Russische hegemonie in traditionele Sovjet zin te herstellen (neo-imperialisme) noch een herleving van de confrontatie met het Westen zou betekenen. In de visie van de SVR kan integratie in GOS-verband wel degelijk gecombineerd worden met een verdere democratisering en verdieping van het proces van economische hervormingen in het GOS. Zonder een nauwere GOS-samenwerking zal de voortdurende instabiliteit in het GOS, zo waarschuwt de SVR het Westen, een bedreiging gaan vormen voor de internationale veiligheid en Rusland gedwongen worden de defensie-uitgaven te verhogen.

[REDACTED]